

Gelimiteerde grensconflicten

Simon van Wetten

Wie heeft er niet vernomen van de strijd rondom de Snelle Loop? Een ruzie die van vroeg in de 15e eeuw tot laat in de 19e eeuw duurde. Een grensconflict zonder limieten. Een strijd die feitelijk pas op 21 oktober 1995 beslecht werd; de handtekeningen van de vroede vaderen van Aarle, Beek en Donk en Gemert onder het vredesaccord van de Snelle Loop. Wat is rond dat *waterke van amper een paar meter breed* veel gebeurd. Ongeïmiteerd!

Maar de strijd rondom de Snelle Loop was zeker niet het enige conflict dat Gemert met de buurgemeenten uitvocht. Echter, nooit liep het zo uit de hand als in het Heuvelse en Beekse Broek.

De kwesties met de andere burens waren vrijwel altijd Peelkwesties. Dat ruige landschap immers omarmde destijds nog driekwart van Gemerts gemeentegrenzen. Slechts één piepklein ruzietje met Erp over de ondergrond van de rivier de Aa vormt een uitzondering op de regel dat de hoogwaardigheidsbekleders van de Commanderie Gemert zich bij grensconflicten ofwel op de drassige grond van het broekland ofwel op de vaak al even drassige bodem van het Peelmoer dienden te begeven.

Op 6 september 1621 zijn de notabelen van Boxmeer, samen met een aantal ingezetenen van die plaats, naar de uiterste grensmaal in de Peel gegaan en zijn daar aangekomen op een bergske genoemd de Bunthorst, de scheiding met het grondgebied van Gemert. Reden van deze wandeling: enige Gemertenaren hadden een paar maal de grens overschreden en telkens als zij de schutters van Boxmeer in het oog kregen, spanden zij uit en begaven zich *in den vlucht*.

"Wij hebben," aldus de heren uit Boxmeer, "die van Gemert op de Bunt-horst ontmoet. Zij verdedigden dat zij het hele bergske voor hen alleen hadden. Maar voor ons heeft de waard van St. Thunis - over de 70 jaar - met helle stem uitgesproken dat Jan Hendricx zaliger, in zijn leven al over de 90 jaar, altijd tegen hem gezegd had dat Jan Schatz, zijn voorganger als rechterbode, altijd zei dat het regenwater dat op het bergske de Bunthorst viel de scheiding vormde: wat naar de Gemertse kant afliep was van Gemert en wat naar de Meersche kant afliep was van Boxmeer."

Een aantal getuigen bevestigden vervolgens het verhaal van de waard uit St. Anthonis.

De commandeur van Gemert reageerde door Aert de Lodder naar voren te halen: "Lodder, Lodder, ghij werdt mij altijd veel tho seggen van die palen, spreekt nu." Helaas, Aert kon geen andere palen wijzen dan die op de Bunthorst, ondanks het feit dat hij nog lang ronddwaalde. Maar de commandeur had nog twee - zij het wat roestige - ijzers in het vuur. Twee zeer oude, stramme mannen van Gemert, die bij de zoektocht van Aert de Lodder gedurig op een wagen hadden gezeten en door al dat gehots en gebots door de Peel nòg strammer waren geworden, werden door de commandeur verzocht van de wagen te komen en de juiste grenspaal aan te wijzen. Slechts een van de twee kon aan dat verzoek voldoen; het andere oudje was te stijf geworden. Terwijl Aert de Lodder in steeds wijder wordende kringen rond het bergske naar (vermeende) grenspalen zocht en het verzamelde publiek de rug eens rechtte en eens op het andere been ging leunen, scharrelde het oude *Gimmerts menneke* op z'n gemak wat rond, bleef langdurig stilstaan bij deze of gene boomstronk en verklaarde tenslotte dat hij geen paal kon vinden.

De commandeur, ongetwijfeld teleurgesteld in de prestaties van zijn getuigen, ging daarom accoord met het voorstel van de Boxmeerse dorpsbestuurders: het gebied tussen de Bunthorst en de drie graven (sloten) door die van St. Anthonis gegraven in oorlogse tijden kreeg een aparte status. Gemertse beesten zouden er niet worden geschut, maar Gemertse mensen mochten er ook geen turf steken. Deden ze dat toch, dan zou er ook worden geschut *op een hoge breuck!*

Waarna de partijen, in de prettige wetenschap de goede nabuurschap op de juiste manier te hebben onderhouden, de lange terugtocht naar hun dorpen aanvaardden.

De Bunthorst met een kuil en met een berg anno 1995.

De afspraak hield redelijk stand. Op gezette tijden werd de limiet in de Peel tussen Gemert en Boxmeer aan een controle onderworpen. In 1714 moet de grenskuil zelfs zijn vernieuwd en werd in de Peel door de Gemertse schepenen *de bank gespannen*, bij welke gelegenheid de gemeentesecretaris noteerde: *"Wij hebben ons vervoegd naar de Bunthorst langs de koeij (= schapenkooien - red.) aan Gemert toebehorend, en van daar op de Bunthorstse weeteringe alwaar de Cuijle aldaar mede is vernieuwd, geopend en geveegd."*¹

Ons, de dorpsbewoners van nu, resteert bewondering voor *de amicale manier waarop het conflict werd gesust* en verwondering over *de manier waarop men met oude dorpsgenoten omsprong*. *Zijn die twee oude mannen, eenmaal terug in Gemert, nog van die kar afgekomen? En zo ja, hoe?*

De Peelkwestie die Gemert met Boekel (en Uden en Zeeland; het land van Ravenstein) uitvocht was slepender van aard en men moet bovendien eigenlijk wiskunde gestudeerd hebben om de afspraken en de verdeling van de Peel boven de kapel van Handel enigszins te kunnen doorgronden. De heer van Ravenstein en de landcommandeur van Gemert kwamen er in 1663 als volgt uit: "Van de Landtmeer af, linea recta, ten Pedel opwaerts, tot de Kieboom." (Standpunt 'die' van Ravenstein.) "Van de Hulsbosch, staande op de Landtmeer, opwaerts naar den Pedel, linea recta tot op de toren van St. Anthonis." (Vinden 'die' van Gemert.)

Beide partijen zijn bereid de verschillen in inzicht *amicabiliter* bij te leggen. Het voorstel is om op het Peelveld een nieuwe paal te stellen in de Put of Cuijle. Vandaar zal worden getrokken een linie naar de Kieboom en een linie tot op de kerktoeren van St. Anthonis. De ruimte tussen deze twee linies zal in vijf delen worden gedeeld (drie delen voor Uden, Boekel en Zeeland en twee delen voor Gemert). Ook op de Landtmeer, aan de voornoemde Hulsbosch, zal een paal worden gestoken, die dan de grens markeert waar voorbij schapen en vee van Uden, Zeeland en Boekel niet mogen komen.

Drie jaar later, in 1666, wordt de schutsom bepaald op vijf stuivers Hollandse waarde *telcker keere*.

Zo hielp een ingewikkelde berekening (omgekeerde gelijkbenige driehoek met uit het lood hangende loodlijn en $2/5e$ en $3/5e$ breuken)² de vrede enige tijd te bewaren. In 1737 echter was de rekensom eindelijk doorgrond en zijn het met name de inwoners van Boekel die zich door de berekening én door Gemertse turfstekers op Boekels grondgebied ernstig benadeeld voelen.

Daarom kwamen op 30 oktober 1737 de vertegenwoordigers van Uden, Zeeland en Boekel, met hun pioniers en arbeiders enerzijds, en de heer drost van Gemert met zijn schepenen anderzijds, op de plaats van de *derde moerpael* bijeen. Men had de onpartijdige landmeter G. van Amelsfort uitgenodigd bij deze ontmoeting aanwezig te zijn.

Maar er ontstond ter plekke ruzie over het doel van de bijeenkomst: de Gemertenaren stelden dat zij niet hadden begrepen dat het om de controle van de afpaling ging. De landmeter werd naar huis gestuurd en een gloednieuw conflict was geboren: wie ging de kosten van deze dag betalen?

En die van Boekel, Uden en Zeeland mopperden *op huis aan*. Je kon het toch geen nieuwigheid noemen als iets dat voor 74 jaar is vastgesteld nu nog eens wordt gecontroleerd? Bovendien hadden de Gemertenaren de laatste drie jaren meermalen de in 1663 afgesproken grens overschreden en turf gestoken tot aan de lijn getrokken op de toren van St. Anthonis. Daarmee was het accoord van 1663 geschonden. Maar na een jaar heen-en-weer-geschrijf verklaarden de partijen zich weer gehouden aan de oude afspraken en behoorde ook deze Peelkwestie tot de voltooid verleden tijd.³ De Peelruzie tussen Gemert en Bakel smeulde eeuwen lang door, als betrof het een echte Peelbrand. Al in het jaar 1411 moest Anton, hertog van Brabant, tussenbeide komen: "De commandeur en de broeders der Duijtschen Ordens van den Bijesen in onze stad van Tricht zeggen dat zij *vercort werden aen hoir heerlicheit* door die van Bakel, die daarmee geen respect hebben voor *die oude karten* van hertog Jan." Hertog Anton droeg daarom z'n onderdanen in Bakel op zulks na te laten.⁴ Als dat al gebeurde, dan was het maar voor even. Turfstekers en schepers van Bakel en Gemert kwamen elkaar maar al te vaak tegen op plaatsen waar de ene volgens de andere niet mocht komen. Dan volgde er dikwijls een scheld- en/of kloppartij en die waren vervolgens wel eens de aanleiding tot ruzies op hoog 'niveau.' Het grote Peelconflict in de veertiger jaren van de 16e eeuw, waar ook Helmond, Aarle, Rixtel en Beek bij betrokken waren, is daar een bekend voorbeeld van.

In 1707 was er nog een verschil van inzicht omtrent Peelgronden tussen de gemeenten Beugen en Ledeakker aan gene en Gemert aan deze zijde van de Peel. Het ging over de limietscheiding omtrent de Keijzersherbergh, ook wel de Keijzersput genoemd. Middels een *amicabele conferentie* werd van het omstreden gebied een soort niemandsland gemaakt. Op straffe van verbeurdverklaring van paard en wagen mocht geen der beide partijen er nog turf steken.⁵

Venraij lag over de Peel en in het hertogdom Gelre en zonder een grens met Gemert. En al leidde het nooit tot een conflict, toch hadden ze daar in Noord-Limburg een andere aardrijkskundige visie: Beëdigde getuigenverklaring van schepenen van Venraij (gelegen in het land van Kessel) dat hun gebied grenst aan dat van Gemert - 5 sept. 1650:

*Die van Venraidt laten weten dat hun gemeint zich strekt, keert en wendt in de Peel, tot op zekere plaats genoemd die lange Rijseren en van daar op zekere paal genoemd de Gemertsche pael, dewelcke twee paelen onze gemeint en het vorstendom Gelre van het vorstendom Brabant en van Gemert afscheiden. En van de voorschreven Gemertse pael commen wij op zekere pael genoemd Springelsbeeck, die onze gemeint en het vorstendom Gelre scheidt van het land van Cuijck.*⁶

Even oud als de Venraijse getuigenverklaring is de akte gepasseerd voor notaris Daniël Wijtvelt te Helmond, waarin diverse inwoners van Gemert verklaren dat dit dorp aan de rivier de Aa ligt.

Die 'diverse inwoners' zijn Jan Joachims, Gijsbert Henricx Verpoorten, Aert Claessen en Henrick Cremers. Niet alleen stellen zij dat Gemert aan de Aa ligt, maar ook dat de Aa over de gemeentegrond van Gemert vloeit.

Afwachtend werd er vervolgens uitgekeken naar de Erpse repleik. Maar een reactie bleef uit. "Scheelt weer een paar natte voeten," zullen ze in Erp hebben gedacht.⁷

Men ziet, zo enerverend als de Strijd rondom de Snelle Loop zijn de andere grensconflicten van de Commanderij zeker niet geweest. Ge moest voor 'n beetje fatsoenlijke ruzie ook zo wijd de Peel in. Een mens heeft (meestal) wel wat beters te doen!

NOTEN:

1. Inventaris Archief vd gemeente Gemert 1407-1794, invnrs 333 en 338; Zie over "de grenskuil" op de Bunthorst ook: Sjang Hoeymakers, Het Gouden Dorp, 1976, blz.33 en Peter v.d. Elsen, Suikerbonen voor het vegen van grenskuiten in de Peel, Gemerts Heem 1983, blz. 94 e.v.
2. Geheel eigen onwetenschappelijke omschrijving.
3. Inventaris Archief vd gemeente Gemert 1407-1794, invnrs 335 en 339.
4. idem, invnr. 328
5. Inventaris Archief Kommanderij der Duitse Orde te Gemert, invnr.36.
6. idem, invnr. 185.
7. idem, invnr. 334.